

Sheila Fitzpatrick

Vad blev det kvar?

Om nyare böcker om den ryska revolutionen

Ur *London Review of Books*, 30 mars 2017

Enligt Eric Hobsbawm var ryska revolutionen – som råkade inträffa samma år som han föddes – den centrala händelsen under 1900-talet. Dess praktiska betydelse i världen var ”långt mer djupgående och omfattande” än franska revolutionen, ett århundrade tidigare: för ”bara 30 till 40 år efter Lenins ankomst till Finlandsstationen i Petrograd levde en tredjedel av mänskligheten under regimer, som härstammade direkt från denna [revolution] ... och Lenins organisatoriska modell, kommunistpartiet”. Före 1991 var detta i stort sett standarduppfattningen, även bland historiker som till skillnad från Hobsbawm varken var marxister eller kommunister. Men när Hobsbawm i början av 1990-talet avslutade sin bok tillfogade han ett förbehåll: det sekel vars historia han höll på att skriva var det ”korta” 1900-talet, som sträckte sig mellan 1914 och 1991, och den värld den ryska revolutionen hade format var ”den värld som föll i bitar i slutet av 1980-talet” – en förlorad värld, kort sagt, som nu höll på att ersättas med en post-1900-talets värld och där konturerna ännu inte gick att urskilja.¹ Vilken plats den ryska revolutionen skulle få i denna nya era var oklart för Hobsbawm för 20 år sedan, och så är fallet fortfarande till stor del för historiker idag. Den ”tredjedel av mänskligheten” som levde under sovjetinspirerade system före 1989-91 har krympt dramatiskt. 2017, hundra år efter denna revolution, är antalet kommunistiska stater i världen nere på en handfull, med Kinas ställning oklar och där bara Nordkorea fortfarande håller fast vid de gamla sanningarna.

Inget misslyckas så mycket som ett riktigt misslyckande och för många historiker som vill närma sig revolutionens hundraårsdag skapar Sovjetunionens upplösning en viss obehagskänsla. I strömmen av nya böcker om revolutionen är det få som på något mer kraftfullt sätt försvarar dess fortsatta betydelse och de flesta har karaktären av att försöka redovisa varför det måste gå på tok. Tony Brenton, en representant för detta nya konsensus, kallar den sannolikt en av ”historiens verkliga återvändsgränder som Inkaimperiet”. Till råga på allt framstår revolutionen, efter att ha berövats sin gamla marxistiska *grandeur* av historisk nödvändighet, mer och mer som en olyckshändelse. Arbetarna – någon som minns hur folk passionerat grälade om huruvida det varit en arbetarrevolution? – har knuffats bort från scenen av kvinnor och icke ryssar från imperiets utkanter. Socialismen har blivit så mycket av en hägring att det verkar klokast att inte nämna den. Om det finns en lärdom att dra av den ryska revolutionen är det den deprimerande att revolutioner bara gör saker och ting värre, och detta särskilt i Ryssland där det ledde till stalinismen.

Det är den sortens konsensus som får rebellen i mig att vakna, även fast jag själv utgör en stor del av det. Min egen *The Russian Revolution*, som först utkom 1982 och med en reviderad utgåva i år, förhöll sig sval till talet om arbetarrevolution och historisk nödvändighet och gjorde en poäng av att stå över de politiska striderna (observera, jag började skriva den under kalla kriget då det fortfarande fanns en politisk strid att stå över). Det ligger således inte för mig att komma ut som någon entusiast för revolutionen. Men borde inte någon göra det?

Den personen visar sig heta China Miéville, mest känd som författare, med vänstersympatier, av science fiction och som själv beskrivit sitt författarskap som bisarrt. Miéville är ingen historiker, även om han har läst på ordentligt, och hans *October* är allt annat än bisarr, utan elegant uppbyggd och oväntat intressant. Vad han gett sig i kast med, och lyckas med på ett beundransvärt sätt, är att skriva en spännande skildring av 1917, för sådana som är sympatiskt inställda till revolution i största allmänhet och till bolsjevikernas revolution i synnerhet.

¹ Den bok Eric Hobsbawm som Sheila F. talar om är *Ytterligheternas tidsålder*. För ett utdrag om ryska revolutionen, se: [Världsrevolutionen](#)

Förvisso medger också Miéville, som alla andra, att det hela slutade i tårar på grund av att revolutionen misslyckades på andra håll och att Rysslands revolution inte var mogen och att det historiska resultatet blev ”stalinism: ett politiskt tillstånd av paranoia, grymhet, mord och kitsch”. Men det har inte fått honom att ge upp hoppet om revolutioner, även om hans förhoppningar uttrycks i ytterst reserverad form. Den första socialistiska revolutionen i historien förtjänar att hyllas, skriver han, eftersom ”saker och ting förändrades en gång, och kan göra det igen” (vad sägs om det som riktigt blygsamt anspråk?). ”Frihetens dunkla fackla” lyste för ett kort ögonblick, även om ”det som kunde ha varit en soluppgång visade sig vara en solnedgång”. Men det kunde ha gått annorlunda med ryska revolutionen och om ”dess meningar fortfarande är ofullbordade ankommer det på oss att färdigställa dem”.

Mark Steinberg är den ende av de professionella historiker som skrivit om revolutionen som tillstår något som liknar en kvardröjande känslomässig fascination för den. Det är ju förstås så att revolutionär idealism och djärva språng ut i det okända tenderar att resultera i hårda landningar, men, skriver Steinberg, ”Jag medger att jag tycker att detta är ganska sorgligt. Och därav min beundran för dem som ändå vågar ta detta språng”. Men även Steinberg – vars arbete om ”de upplevda erfarenheterna” av 1917, till stor del baserat på den dåtida populärpressen och ögonvittnesskildringar, är en av de mer uppfriskande av de böcker som kommit ut på sistone – har till stor del övergett sitt tidigare intresse för arbetarna till förmån för andra sociala ”utrymmen”: kvinnor, bönder, imperiet och ”gatans politik”.

För att begripa dagens akademiska konsensus om ryska revolutionen måste vi göra en tillbakablick på några av de gamla kontroverserna, inte minst om revolutionens oundviklighet. För Steinberg är inte detta något problem, eftersom hans nutida grodperspektiv utgör en garanti för att framställningen blir full av överraskningar. Men andra författare är nästan överdrivet ivriga att förkunna att resultatet aldrig någonsin var skrivet i sten och att det hela kunde ha slutat annorlunda. ”Det fanns inget förutbestämt i att det tsaristiska självhärskardömet skulle falla samman, och inte heller att den provisoriska regeringen skulle göra det”, skriver Stephen Smith i sin nyktra, väldokumenterade och heltäckande skildring. Sean McMeekin ansluter till detta och slår fast att ”händelserna 1917 var fyllda med allt-som-kunde-ha-hänt och missade tillfällen”, samtidigt som han håller upp alla sina kort och visar vem den intellektuella fienden är: dessa händelser var ”långt ifrån någon eskatologisk ’klasskamp’ framdriven av den marxistiska dialektikens oemotståndlighet”. Med andra ord hade samtliga, marxisterna i väst och i Sovjet, helt fel.

Historically Inevitable?, en antologi, tar sig an frågan om oundvikligheten genom att bjuda på en rad ”tänk om?”- betraktelser av avgörande ögonblick under revolutionen. I sin inledning skriver Tony Brenton: ”Kunde det hela ha gått annorlunda? Fanns det ögonblick då ett enda beslut som gått i en annan riktning, någon slumpartad händelse, ett skott som gått rakt i stället för snett ... kunde ha ändrat hela förloppet i rysk, och därmed europeisk och därmed internationell historia?” Och Dominic Lieven talar säkerligen för majoriteten av dem som medverkat i denna bok när han skriver att ”inget är mer ödesdigert än tron att historiens gång var oundviklig”. Bidragsgivarna anser förvisso att tillfälligheter spelade en större roll under februari- och oktoberrevolutionerna än på vägen efter Oktober mot terror och diktatur. Orlando Figes, författare till en studie av revolutionen som fått många läsare, *The People's Tragedy* (1996), ägnar en livfull essä åt att försöka visa att om inte en förklädd Lenin sluppit tillbaka utan pass och hunnit till sovjetkongressen den 24 oktober ”skulle historien ha tett sig annorlunda”.

Bakom döljer sig olika politiskt laddade kontroverser om sovjetisk historia. För det första frågan om det var oundvikligt att den gamla regimen kollapsade och att bolsjevikerna skulle segra. Detta är en gammal sovjetisk trosartikel, som tidigare varit föremål för heta debatter mellan västliga och, i synnerhet, ryska historiker i exil. Dessa har talat om en tsarregim på väg att moderniseras och liberaliseras och att detta stoppades av första världskrigets utbrott då

landet störtades ut i kaos, vilket gjorde bolsjevikernas tidigare otänkbara triumf möjlig. (I ett av de mer genomarbetade bidragen i denna bok karakteriserar Lieven denna syn på Rysslands läge 1914 som ”önsketänkande av allra högsta sort”). I tidigare debatt bland sovjetologer om revolutionen tolkades frågan om att se revolutionen som oundviklig inte bara som ett marxistiskt argument, utan som pro-sovjetiskt, eftersom det underförstått innebar att sovjetregimen var ”legitim”. Tillfälligheterna var omvänt den anti-marxistiska hållningen under kalla kriget – utom, motsägelsefullt, när tillfälligheter handlade om revolutionens stalinistiska utveckling och då var den sanning som gällde att det totalitära resultatet varit oundvikligt. Figes har samma uppfattning: medan tillfälligheterna spelade en stor roll 1917, ”finns det från Oktoberupproret och upprättandet av bolsjevikernas diktatur till den röda terrorn och inbördeskriget – med alla de konsekvenser det fick för sovjetregimens utveckling – en historiskt oundviklig linje”.

I en attack på hela ”tänk om?”-genren har Richard J Evans skrivit att ”i själva verket ... har kontrafaktiska argument i stort sett varit något högern haft ensamrätt på”, med marxismen som måltavla. Detta gäller inte nödvändigtvis Brentons bok, trots att man där tagit med politiska historiker på högerkanten som Richard Pipes och trots frånvaron av de framträdande amerikanska socialhistoriker om 1917, som var Pipes motståndare under de bittra striderna om historieskrivningen på 1970-talet. Brenton själv är f d diplomat och sista meningen i *Historically Inevitable?* – ”Vi är med säkerhet skyldiga de många, många offren [för revolutionen] att ställa frågan om en annan väg hade varit möjlig” – antyder på ett ganska rörande vis diplomatens benägenhet att lösa problemen i verkliga livet, i motsats till den professionelle historikerns vana att analysera dem.

Pipes, som i början av 1980-talet tjänstgjorde som Sovjetexpert åt Reagan i Nationella säkerhetsrådet, utkom 1990 med en bok om revolutionen, som mycket starkt argumenterade för att bolsjevikernas maktövertagande var i grunden illegitimt. Hans argument riktades inte bara mot Sovjet, utan också mot revisionistiska historiker på närmare håll, framför allt en grupp yngre forskare i USA, främst socialhistoriker, med särskild inriktning på arbetarrörelsens historia och som från 1970-talet haft invändningar mot att Oktoberrevolutionen betecknats som en ”kupp” och hävdade att bolsjevikerna under de avgörande månaderna 1917, mellan juni och oktober, fått ett växande folkligt stöd, särskilt inom arbetarklassen. Den revisionistiska skolan byggde på inträngande forskningsarbete, för det mesta baserat på material från sovjetiska arkiv, som de fått tillgång till tack vare det nyligen inrättade officiella studentutbytet med USA och Storbritannien. Många inom detta forskningsområde hyste stor aktning för deras insatser. Men Pipes såg dem som mer eller mindre sovjetiska nickedockor och hade sådant förakt för deras arbete att han, i strid mot all akademisk praxis, till och med vägrade erkänna deras existens i sin bibliografi.

På 1970-talet var den ryska revolutionen något som historikerna ägnade intensivt intresse. Det berodde inte bara på att socialhistoria var på modet i branschen då, utan också på de politiska frågeställningarna: hade bolsjevikpartiet verkligen haft stöd av arbetarklassen och, som man påstod, tagit makten på proletariatets vägnar? Mycket av den revisionistiska historieskrivningen i väst om social- och arbetarhistoria i Ryssland, och som Pipes hyser så djupt förakt för, fokuserade på arbetarklassens medvetenhet och huruvida den varit revolutionär. En del av företrädarna för den var marxister, men inte alla. (Inom den icke marxistiska flygeln irriterade jag andra revisionister genom att bortse från klassmedvetenheten och ägna mig åt social rörlighet uppåt.)

Samtliga de som utkommit med böcker i samband med 100-årsjubiléet har svarat för tidigare arbeten med relevans för dagens diskussioner. Smiths första verk, *Red Petrograd* (1983), passade in under avdelningen arbetarhistoria, även om han som brittisk forskare befann sig något vid sidan av striderna i USA. Han var också alldeles för försiktig och eftertänksam för att kunna anklagas för någon politisk vinkling. Han har senare skrivit en bra och undervär-

derad studie, *Revolution and the People in Russia and China: A Comparative History* (2008), där arbetarklassen och arbetarrörelsen också spelade en viktig roll. Steinberg, en amerikansk forskare ur en senare generation, gav ut sin första bok om arbetarklassens medvetenhet, *Proletarian Imagination* 2002, då den sociala historieskrivningen gjort en ”kulturell vändning”. Där lade han mer betoningen på subjektiva faktorer än på ”hårda” socio-ekonomiska fakta. Men detta var mer eller mindre arbetarklassens svanesång i historieskrivningen om den ryska revolutionen. Pipes hade avfärdat den utan vidare och hävdade att revolutionen bara kunde förklaras i politiska termer. I *People's Tragedy*, som fick så stort inflytande, hade Figes koncentrerat sig på samhället mer än på politiken, men minimerat de ”medvetna” arbetarnas betydelse för att i stället framhålla ett trasproletariat som härjade på gatorna och slog sönder saker. I sina nya arbeten tonar både Smith och Steinberg ner frågan om arbetarna, medan frågan om gatubrottsligheten fått utrymme i deras perspektiv.

McMeekin, den yngste av dessa författare, har haft som målsättning att skriva ”en ny historia”, vilket för honom innebär anti-marxistisk. I Pipes’ efterföljd, men med en egen vinkel, nämner han i sin bibliografi verk som ”citerats eller varit till nytta” och där all social historieskrivning är borta, utom Figes. Det skulle kunna hävdas att McMeekin inte har något behov av att läsa social historia, eftersom han i sin *The Russian Revolution*, precis som i sina tidigare arbeten, fokuserar på de politiska, diplomatiska, militära och internationellt ekonomiska aspekterna. Han stödjer sig på en multinationell bas av källor, och boken är ganska intressant i sina detaljer, framför allt avsnitten om ekonomin. Men det finns en fläkt av stolligt högertänkande i hans uppfattning att ”marxistinspirerad maximalistisk socialism” utgör ett direkt hot i dag i kapitalistiska länder i väst. Och även om han inte direkt betecknar hela revolutionen, från Lenins plomberade tåg i april 1917 till Rapalloavtalet 1922, som en tysk konspiration är det mer eller mindre andemeningen i hans skildring.

Den avslutning folk väljer för sin historieskrivning om revolutionen säger åtskilligt om deras syn på ”vad den verkliga handlade om”. Rapallo blir därför följdriktigt McMeekins slutpunkt. För Miéville är det Oktober 1917 (den segerrika revolutionen), för Steinberg 1921 (inte så mycket på grund av segern i inbördeskriget, vilket man kunde vänta sig, som ett slut med hela revolutionen fortfarande en öppen fråga), och för Smith är det 1928. Det senare är ett knepigt val vad gäller dramatiken i berättandet, eftersom det leder till att Smiths bok slutar med två hela kapitel om 1920-talet, då revolutionen var placerad i kö under den nya ekonomiska politiken, en reträtt från de maximimål som funnits under inbördeskriget och som framtvings av det ekonomiska sammanbrottet. Det är sant att något som liknar NEP kunde ha blivit resultatet av den ryska revolutionen, men så blev det ju aldrig eftersom Stalin kom emellan. Även om de båda kapitlen om NEP, precis som boken i övrigt, är genomtänkta och väl underbyggda, blir det som final mer av ett pip än en knall.

Detta för oss över till en annan ytterst kontroversiell fråga i sovjetisk historia: huruvida det fanns en grundläggande kontinuitet från ryska/Lenins revolution till Stalin, eller om ett större brott mellan dem skedde kring 1928. Min egen *The Russian Revolution* tar upp både Stalins ”revolution uppifrån” i början av 1930-talet och hans stora utrensningar i slutet av det årtiondet, men det är oacceptabelt för många anti-stalinistiska marxister. (Inte helt överraskande skriver Miéville om min bok att ”den är användbar ... men på ett icke övertygande sätt kopplad till ett oundvikligt perspektiv av Lenin-leder-till-Stalin”.) Smiths skara av sociala historiker om 1917 resonerar i stort sett som Miéville, delvis på grund av att de är ute efter att försvara revolutionen från stalinismens smitta, men i sin bok avstår Smith, precis som i så många andra frågor, från att ta kategorisk ställning. Stalin såg sig förvisso som leninist, skriver han, men om Lenin å andra sidan fått leva hade han sannolikt inte vara lika grym och våldsam. Stalins ”Stora brytning” åren 1928-31 ”förtjänar helt och fullt att kallas ‘revolution’, eftersom den förändrade ekonomin, de sociala relationerna och kulturella mönster mer djupgående än Oktoberrevolutionen gjort” och dessutom hade den visat att den ”revolutionära energin” långt ifrån var uttömd. Men med Smiths utgångspunkt handlar det ändå om en

epilog, inte om någon inneboende del av den ryska revolutionen.

Opartiskhet är hallstämpeln för Smiths genomarbetade och auktoritativa arbete, och jag känner mig något illa till mods över att inte ha riktigt gjort rättvisa åt alla dess goda sidor. Det enda oklara med den – och med många andra böcker som publicerats detta jubileumsår – är att det inte riktigt framgår vad som fått honom att skriva den, utom kanske uppdrag från ett förlag. Han tog själv upp den frågan på ett symposium nyligen om ryska revolutionen. ”Vår tid är inte särskilt vänligt inställd till tanken på revolution ... Jag tror att även om våra kunskaper om ryska revolutionen och inbördeskriget ökat avsevärt, har vår förmåga att *förstå* – och framför allt att känna empati med – vad man ville uppnå 1917 minskat på ett avgörande sätt.” Andra medverkande på symposiet var lika dystra. Den ryske historikern Boris Kolonitskij konstaterade att även om han hemma i Leningrad på 1970-talet såg det som oerhört viktigt att få fram sanningen om den ryska revolutionen håller intresset för ämnet nu på att ”minska dramatiskt”. ”Ibland undrar jag: vem bryr sig om ryska revolutionen nu?”, skriver Steinberg sorgset, medan Smith på första sidan av sin *Russia in Revolution* skriver att ”den utmaning som bolsjevikernas maktövertagande i oktober 1917 innebar för kapitalismen internationellt genljuder fortfarande (om än svagt)”.

På det rent akademiska fältet har revolutionen 1917 nu varit satt på sparlåga under några decennier, efter den hetsiga polemiken på 1970-talet med förtecken hämtade från kalla kriget. Det är länge sedan slutet av tsarismens era brukade kallas ”förrevolutionär” – dvs något som är intressant bara i den bemärkelsen att det ledde till revolution. Det började förändras på 1980- och 1990-talet då social- och kulturhistoriker började granska alla de intressanta frågor som inte nödvändigtvis ledde till revolution, från brottslighet och populärlitteratur till kyrkan. Med Sovjetunionens sammanbrott 1991 skrumpnade revolutionen som historiskt ämne och ersattes av första världskriget, vars betydelse för Ryssland (i motsats till alla andra krigförande länder) varit anmärkningsvärt utforskat. Genom att samma sammanbrott också gjorde att de icke ryska republikerna försvann från Sovjetunionen kom också frågan om imperiet och gränsområdena i förgrunden [härav Smiths underrubrik, ”Ett imperium i kris”, och Steinbergs kapitel om ”att komma ifrån imperiet”].

På 1960-talet var det självklart för E H Carr, lika mycket som för motståndare till honom som Leonard Schapiro, att ryska revolutionen var betydelsefull. För Schapiro var den det på grund av att den infört ett nytt politiskt tyranni i Ryssland, som hotade den fria världen, och för Carr för att den visade vägen mot den centraliserade statligt planerade ekonomi som han såg som ett förebud om framtiden. När jag började ta mig an ämnet på 1970-talet blev min slutsats att vid sidan av de många ”förräderierna” mot den socialistiska revolutionen, som Trotskij och många med honom lyft fram, fanns också många framsteg vad gällde ekonomisk och kulturell modernisering, inte minst statsunderstödd snabb industrialisering på 1930-talet. Hobsbawm tog upp samma sak med bredare penseldrag när han konstaterade att ”Sovjetbaserad kommunism ... framför allt blev ett program för att omvandla efterblivna länder till utvecklade”. Moderniseringen utgör fortfarande en viktig poäng i mina ögon, men glansen har bleknat genom att det, på det ekonomiska området, är en form av modernisering som inte längre verkar så modern. Vem bryr sig nu om att bygga fabriker med rykande skorstenar, utom för att förstöra miljön?

Brentons belåtna sammanfattning har något av den fria marknadens triumf över sig, något som, i likhet med Fukuyamas *End of History*, kanske inte kommer att stå sig, men som avspeglar den negativa dom som kännetecknar mycket av vad som idag sägs om den ryska revolutionen:

Den har lärt oss vad som inte fungerar. Det är svårt att tänka sig att marxismen skulle kunna göra någon form av comeback. Som historieteori testades den av revolutionen, och den klarade inte av det. Proletariatets diktatur ledde inte till någon kommunistisk utopi, utan bara till mer diktatur. Den misslyckades också som form för att sköta ekonomin. Ingen seriös ekonom idag förespråkar totalt

statligt ägande som vägen till välstånd ... och den kanske inte minsta lärdomen av den ryska revolutionen är att marknaden i de flesta ekonomiska avseenden fungerar mycket bättre än staten. Sedan 1991 har den vilda rusningen bort från socialismen varit inte stått att hejda.

Han tillägger att om den ryska revolutionen eventuellt fått något varaktigt resultat handlar det antagligen om Kina. I mer försiktiga ordalag gör Smith en liknande bedömning:

Sovjetunionen visade sig i stånd att uppnå omfattande tillväxt av industriproduktionen och att bygga upp en försvarssektor, men alls inte lika mycket i stånd att tävla med kapitalismen, när denna väl gått över till mer intensiva former av produktion och till 'konsumtionskapitalism'. I detta avseende har de kinesiska kommunisternas insatser för att höja sitt land till en ledande ekonomisk och politisk makt på internationell nivå varit långt mer imponerande än den regim, som de i stort följde som exempel. Och det kan vara så, allt eftersom det tjugoförsta århundradet framskrider, att den kinesiska revolutionen kommer att betraktas som den verkligt stora revolutionen under 1900-talet.

Och det är ju något som Putins Ryssland – som fortfarande inte bestämt sig för hur man ska se på revolutionen och därmed hur man ska högtidlighålla den – får fundera över. Varumärket Ryska revolutionen är i fara. Kanske kommer Ryssland när det blir dags för 200-årsfirandet att ha kommit fram till hur det ska räddas, eftersom risken för att förlora ett kapitel av 1900-talets historia förvisso inte är något som en patriotiskt sinnad regim kan strunta i. I väst (förutsatt att den ovanligt motspänstiga uppdelningen i "Ryssland" och "Väst" överlever in i nästa sekel) kommer man också att se annorlunda på den. Hur mycket vi än hoppas på motsatsen är historikernas bedömningar alltid en avspegling av sin samtid. Och mycket av denna apologetiska och urskuldande nedvärdering av den ryska revolutionen återspeglar helt enkelt bara – de kortsiktiga? – effekterna av Sovjetunionens sammanbrott och den syn på revolutionens status detta lett till.

Och 2117, vem vet hur folk kommer att se på saken då?

Böcker som behandlas i denna text:

October: The Story of the Russian Revolution

China Miéville

Verso, 358 sid.

The Russian Revolution 1905-1921

Mark D Steinberg

Oxford, 388 sid.

Russia in Revolution: An Empire in Crisis, 1890 to 1928

S A Smith

Oxford, 455 sid.

The Russian Revolution: A New History

Sean McMeekin

Basic, 496 sid.

Historically Inevitable? Turning Points of the Russian Revolution

Tony Brenton (red.)

Profile, 364 sid.

Biografiska uppgifter

Sheila Fitzpatrick, född 1941, är historiker från Australien och specialist på sovjetisk historia. Hon har ägnat mycket tid åt 1930-talet och har framför allt inriktat sig på Stalintidens sociala och kulturella historia. Hon betecknas som en företrädare för den sk revisionistiska skolan av historiker om Sovjettiden. Förenklat kan man säga att hon anser att stalintidens brutalitet och utrensningarna på 1930-talet lett till att forskarna ensidigt koncentrerat sig på offren och bortsett från de sociala skikt, inte minst ur arbetarklassen, som promoverades dessa år och som också resulterade i en form av konsensus mellan regim och samhälle på 1930-talet.

Bland hennes många arbeten kan nämnas: *The Commissariat of Enlightenment: Soviet organization of education and the arts under Lunacharsky, 1917-1921*, Cambridge University Press, 1970; *Everyday Stalinism: Ordinary Life in Extraordinary Times: Soviet Russia in the 1930s*, Oxford University Press, 1999; *On Stalin's Team: The Years of Living Dangerously in*

Översättning och biografiska uppgifter: *Björn Erik Rosin*

Lästips – mer av Sheila Fitzpatrick

[Andrej Platonov och revolutionens svarta visioner](#)

[Ur folkets led: Nomenklaturan](#)